

XXXVI.

Kui Indrek sai kirja esimesel korral läbi, tundis ta, nagu poleks tal enam pead otsas ega südant rinnas. Uimase kärbsena liikus ta või soigus päevade kaupa kuski käsipõsakil istudes. Ta märkas vaevalt, mis tema ümber sündis, ja kui keegi temaga rääkis, siis ei pannud ta seda kunagi esimesel korral tähele. Ainult kui ta võimalust leidis kirja uuesti lugeda, tuli nagu tähelepanu ja aru tagasi. Klassis langes tema kurss hoopis. Tema peale löödi juba käega, nagu tehti mitme teisegagi. Härra Mauruse esimese järgu asutises oldi sellega harjunud. Ei õpi ega vasta, las istub niisama — küll ta viimaks hakkab tegema ühte kui teist. Või kui ei hakka, ega ta siis kauaks ei jää, hakkab omalgi igav ja piinlik ning läheb ära. Nõnda arvati. Ainult Molotov oli teises arvamuses, tema tahtis, et pidi õpitama. Sellepärast ei andnud ta Indrekule kunagi rahu.

„Hei, teie, ritv, seal!“ hüüdis ta. „Ega teie muidugi tundi ei mõista?“

„Ei mõista,“ vastas Indrek harilikult.

„Aga mida te siis mõistate, teie hobuse unenägu?“

„Ma ei tea, mida ma mõistan,“ ütles Indrek tõsiselt.

„Kuulete seda lontrust,“ pöördus Molotov klassi poole, „ta ei mõista tundi, aga heidab nalja.“

„Ma ei heida nalja,“ vaidles Indrek vastu.

„On teil siis pea asemele kasvanud puupakk või alasi?“

„Võib-olla,“ ütles Indrek.

„Ai seda lolli küll!“ hüüdis Molotov.

„Suur loll!“ hüüti poiste seast, tuletades seega meelde pilkenime.

„Jumala eest, suur loll,“ kinnitas õpetaja.

Kord pidas Molotov Indreku tänaval kinni, vahtis talle oma poolpimedate silmadega läbi prillikliaside otsa ja küsis:

„Härra Paas, olen ma teie seltsimees või ei ole? Mõistate? Olen ma teid kohelnud kui seltsimees?“

„Olete küll, härra õpetaja,“ vastas Indrek.

„Aga miks te siis minu juures ei õpi enam?“

„Ma ei õpi enam kellegi juures,“ vastas Indrek.

„See pole vastus,“ ütles Molotov. „Mis te teiste juures teete, see on teiste asi; aga mina tahan teada, miks ei õpi te minu juures. Olen ma teid millegagi haavanud? Sest on ju niisuguseid, kes võtavad endale jumal teab mis lolluse pähe või südamesse ja ei õpi siis enam. Ei õpi, tee mis tahes. Läheb teise juurde, seal õpib, aga sinu juures ei õpi. On see ehk nõnda?“

„Ei, härra õpetaja, pole midagi selletaolist. Minul pole teile midagi ette heita,“ ütles Indrek.

„Aga mis see siis on, kuradi päralt?“ küsis Molotov. „Teie olete üks neid, kellele mina panin suuri lootusi. Mina arvasin nimelt nõnda, et kui kevadel tulevad eksamid, siis oleksite teie üks esimesi, kes võiks minna siiasamasse kroonugümnaasiumi õnne katsuma. Ei teist ega ka teie direktorist pea siin ükski keda kuraditki, olete ainult naljanumber; ja sellepärast mõtlesin ma, et läheme siiasamasse ja näitame neile kroonujõnglastele, kuidas peab küpsuseksamil matemaatikat oskama. Mõistate? See oleks teie ja ka teie kooli huvides. Muidugi ka minu huvides. Aga nüüd põlete teie läbi ja ka teised võtavad teist eeskuju. Ütelge ometi mulle kui oma vanemale seltsimehele, mis teil on! Mõni naine, eks? Need saadanad on nii mõnegi noore hinge hävitanud. On ta vana või noor? Muidugi vana, eks? see tähendab, teist vanem, muidu poleks ta nii kaval. Aga teate, mis mina teile ütlen, ja pidage meeles, seda ütleb teile mitte õpetaja, vaid seltsimees, kes elus palju rohkem kogunud; nimelt: ärge

uskuge armastust, naise armastus on ainult silmus mehe kätkestamiseks. Lasso! Jääge vabaks, nagu olen vaba mina, teie seltsimees. Ja parim vahend armumise vastu — matemaatika, ainult matemaatika, mina tean seda. Mina arstin ennast ikka matemaatikaga. Aitab suurepäraselt. Isegi imestan mõnikord, kui ruttu ja hästi ta aitab. Korra ke kas või ükskord ühte, esiti väikest, siis keskmist, pärast võtke käsile võrrendid, logarütmid, sinus, cosinus, tangens, cotangens. Kahju, et teie ei tunne integraale ja differentsiaale — need aitavad kõige paremini. Aga ühte ütlen teile: hoiduge lõpmatuse eest, teate number kaheksa küljeli; lõpmatus lõpeb armastusega, sest see on niisuke siga. Tema on otse armastuse isa ja ema kokku, sest armastuses on ikka kas null või lõpmatus. Niisugune on armastus. Nii et seda pidage meeles, seda kaheksat, mis küljeli. Kõik muu, mida raskem ja keerulisem, seda parem. Lõpmatus ei ole nimelt sugugi raske ja sellepärast lõpebki ta armastusega. Kõik muu on raskem. Pidage meeles: meie mõtleme spermaga, mõistate, armuvõimega, mitte peaauga, peaju on sperma kõrval rämps, ja kui me selle võime rakendame matemaatikasse, kas või Newtoni binoomi, siis ei jätku temast enam armastamiseks ja meie olemegi naise lassost vabad. Saate aru? Nõnda on lugu armastuse ja matemaatikaga. Ainult ärge unustage lõpmatust, sest see polegi enam matemaatika, vaid seisab sealpool matemaikat, sellepärast hoiduge tema eest. Ja kui muidu ei saa, siis tehke alguses nõnda: lähete mööda uulitsat ja hakkate vastutulijaid ja ka möödaminejaid lugema, ikka korda mööda, ja katsete mõlemad arvud kõrvuti meeles pidada. Muidugi läheb teil varsti segi, aga siis hakake uuesti otsast peale. Pärast võite oma lugemise keerulisemaks teha; hakkate lugedes eraldama mehi ja naisi, nii et teil on nüüd meeles pidada juba neli arvu: mehed, naised, vastutulijad ja need, kes selja tagant tulevad ning teist mööda lähevad. Mina olen seda mitu korda teinud ja igakord on aidanud, sest ilma peaju tegevuseta tänaval kõndida on kõige kardetavam, kui on armastus.

Kui nõnda lugeda, ikka mehi ja naisi, naisi ja mehi, siis tundub varsti hirmus naeruväärsena, et sa nõnda loed ning et igas loetud mehes ja naises istub armastus, vahel mitu armastust korraga, sest nõnda on inimene loodud. Mõtelge ometi hästi järele, mis see on, mis see tähendab, kui nõnda mehi ja naisi lugeda. Aga ei olegi ju mehi ja naisi, vaid armastusi, kes kõnnivad üksi, kaks või mitmekesi mööda tänavat. Mõistate? Armastus kõnnib tänaval! Kõnnib, pea otsas, silmad sirevil, hambad irevil, vehkleb kätega, astub jalgega ja otsib teist armastust. Naljakas, mis? Lihtsalt naeruväärt!“

Aga Indrekule polnud see ei naljakas ega naeruväärt, sest tema mõtles kohe: „Muidugi, armastus võib ka tänaval kõndida, ta võib sulle särgiväel kurgu allagi pugeda ja ta võib uusi seisusekohaseid särke õmmelda, aga see pole see, sest on ju armastusi, kel pole särkigi seljas. See armastus ei tule tänavale kõndima, silmad sirevil, hambad irevil, see mitte. Ehk kuigi tuleb ilma särgita, nagu ta on, siis ei näe teda keegi, keegi ei pane teda lihtsalt tähele. Härra Molotovgi ei pane teda tähele, ainult tema, Vargamäe Indrek, teeb seda. Ainult tema! Ja ei ole ilmas ainustki teist inimest, kes näeks seda särgita armastust samuti, nagu näeb tema. Üks ehk on, aga see ei kõnni praegu üldse mitte, ei armastusega ega armastuseta. Niisugune on see üks. Tema kirjutab ainult, ainult kirjutab...“

Härra Moltov taipas peagi, et Indrekul pole ei naljakas ega naeruväärt, kui armastused kõnnivad tänaval, sellepärast jätkas ta nõnda:

„Issand, kui kuradi tõsine te olete! Tähendab, vana peab see madu olema, kes mehe nõnda oskab kinni mässida. Lihtsalt aru võib kaotada. Ma teen inimesele selgeks, et armastus pole mingisugune eriline nähtus, vaid massiline; aga tema ajab silmad punni ja suu prunti, nagu poleks see põrmugi naeruväärt, et mõtleksid leidnud olevat kuu või päikese, kes kõnnib linna tänaval, kõrged kontsad all, siidsukad jalas, mantlikrae üleval, sest päikesel on pisut külm, tal on nohu.

Niisuguse imelooma mõtlesid leidnud olevat, aga tõepoolest on see päris harilik kärbes, must ja räpane, kes poeb jaluli igale poole sisse. Igale poole, ütlen ma, sest nõndanimetatud armastusel pole üldse asja, millega ta ennast ei määriks. Mõistate? Ja palju on teda, nagu kärbeid virtsvee ümber kevadel. Musttuhat! Teda võib tõepoolest ainult matemaatikas arvutada, mitte üksikuna tunda. Ta on kui tänavakivi, kui vooimehe hobuse jälg sõtkutud lumel, ja kes teeb tõsise näo vooimehe ja tema hobuse jälje ees! Miks on teile üks jälg tähtsam kui teine? Miks ei pane teid iga maajaaken rohkem ohkama kui teine? Aga naisi ja nende armastust on miljoneid korrad rohkem kui kogu linnas aknaid. Kui siin üldse ohata, siis ainult sellepärast, et naisi ja nende armastust on niipalju, et tema väärtus on kaubtaurul pööraselt langenud, sest naisi on rohkem kui mehi ja nemad sigivad ka tulevikus kiiremini kui mehed. Ühesõnaga, armastus sigib rutemini kui inimene, sellepärast jätkub temast kõigile, ka minule ja teile, nii et pole vähematki põhjust tõsist nägu teha ega ohata. Teda on sajad, tuhanded miljonid laos tagavaraks. Sellepärast ärge heitke meelt, ärge jätke õppimist. Tehke proovi matemaatikaga. Hakake siin või kodu kohe peale. Tehke algust kas või pi väljaarvamisega, tehke nii, et saate, ütleme, kahekümne-nelja kohalise arvu. Aga te võite seda jätkata ka kuni kahesajani. Mõistate? Pi kahesajakohalise arvuga, ja ma tahaksin näha, mis grimassi teie armastus siis teeb.“

Nõnda turgutas seltsimees-õpetaja seltsimeestõpilast matemaatikaga. Aga Indrekuga sündisid kummalised asjad. Hakkab näiteks nõnda: üks kord üks on üks, kaks korda kaks on neli, kaks korda kolm on kuus, kaks korda neli on kaheksa, aga see kaheksa on küljeli, mitte püsti; Indrek näeb selgesti, et kaheksa on küljeli, päris pikali kohe, päkad „kaks korda nelja“ pool. Ja kui ta teda lähemalt silmitseb, siis näeb, et see polegi kaheksa, vaid lõpmatus, mille eest Molotov nii väga hoiatas, sest lõpmatus on armastus. Miks? Lõpmatus ei olegi matemaatika, tema on sealpool ma-

temaatikat, tema on seal, kus armastus. Aga armastus on praegu keelatud, sest Indrek peab õppima, kui ta tahab kevadeks küpseks saada. Armastus ei lase inimest küpseks saada, sest armastus teeb... Mis teeb armastus? Armastus teeb sõna ja silma sügavaks ja nõnda ei saa inimene kevadeks küpseks. Sellepärast uuesti otsast peale: üks kord üks on üks, üks kord kaks on kaks... üks kord kaheksa on... küljeli. Kaheksa on küljeli. Nagu esiti. Tähendab kaheksa on armastus. Kui küljeli, siis armastus, lõpmata armastus, sest armastus on ikka lõpmata, kui pole veel lõppu, ning kui on lõpp, siis pole enam küljeli, vaid püsti. Armastus on püsti, armastus on... Mis on armastus? Armastus on Rimalda, Ramilda, Rilmada, Ralmida, Ridalma, Radilma, Diralma, Darilma, Miralda, Marilda... Armastus on lõpmatus. Aga pi? Mis on pi? kakskümmend neli pi'd? kakssada pi'd? Mitu neid oli Molotovi arvates? Ikkagi kakssada. Tähendab, pi ei ole lõpmatus, tema ei ole Marilda, tema on Miralda, tähendab, nimeline arv. Pi on nimeline arv ja tema järele tulevad integraalid ning differentsiaalid, nende nime Indrek veel ei tea. Tema teab, et on olemas Raldami, Dalrami, Darlami, Radlami, aga integraalide ja differentsiaalide nime ta ei tea. See tuleb pärast, see tuleb sealpool armastust. Armastus on siinpool, siinpool kõike, sest armastus on tähtsam, armastus on suurem. Armastus seisab nagu mõni pika kaelaga saurus ja vahib üle integraalide võsastiku, üle differentsiaalide metsa. Armastus on üliinimene, kes ratsutab sauruse seljas. Indrek näeb selgesti, kuis üliinimene ratsutab sauruse seljas. Jah, ja nii ongi parem ja loomulik, hoopis loomulik. Kui olid saurused, siis oli ka üliinimene, kõik suured üheskoos. Mitte nii, et saurused on juba ammugi surnud, et inimenegi võib-olla on surnud, kui tuleb üliinimene. Sellest poleks põrmugi kasu, sest keegi ei saaks teadagi, et tuleb üliinimene oma sauruse armastusega. Aga kui üliinimene on juba olnud, kui ta elas näiteks ühes saurustega, siis on teada, ainult tema luid pole veel leitud või, kui

ongi leitud, siis pole ära tuntud ja on peetud mõne sauruse omiks, nimega homohippus. Just! Homohippus oligi üliinimene. Ja siis on loomulik! Kõik, mis suur, oli minevikus, sest maakera ise ja kõik, mis ühes temaga, jääb päev-päevalt väiksemaks, aina väiksemaks. Olid saurused, olid Suur Tõll ja Kalev oma poegade ja Lindaga, kes nuttis järve, oli Jakobson ja ristija Johannes Kristusega, oli Goethe — kõik minevikus, nagu saurusedki. Ja kõik armastasid, kõik! Kristus armastas ka, sest ta ütles: naine, mis on mul sinuga tegemist? Nõnda armastas tema ja suri ristipuus. Aga Goethe? Mis oleks Goethe Indreku asemel teinud? Goethe ja üliinimene? Kui ometi võiks seda teada, siis oleks kõik lahendatud, sest siis teeks Indrek niisamuti. Teeks Goethe eeskujul nagu see vana daam, kellest kirjutab Ramilda või Rimalda. Jah, mis see seal nüüd oli: Ramilda või Rimalda, Ralmida või Rilmada, Ridalma või Radilma?... Imelik, et inimene unustab ikka kõige tähtsama. Sest mis ütles õnnis Voitinski saunalaval: ära unusta kunagi selle nime, keda armastad. Nõnda ütles ta ja suri õndsast ning õnnelikku surma: teda kanti surnultki veel armastavas süles ja talle loeti pisarsilmil surematu luuletaja surematuid salme. Nõnda sureb see, kes sureb õiget surma õigel ajal ja mitte nõnda, nagu see vana daam, kes tahab enne unustada Goethe ja alles siis surra. Tema tahab enne eneses surmata surematu Goethe ja alles siis ise surra. Enne Goethe, siis tema, sest milleks peab tema enne surema kui surematu Goethe! Nõnda sureb naine, kui ta on vana. Aga kui ta on noor? Jah, kui ta on noor... Oo, seda Indrek veel ei tea, keegi pole sellest temale kirjutanud; Ramilda kirjutab temale ainult vanast naisest ja Darwinist, kes suri enneaegu, nii et Ramildal on temast kahju. Ramildal kahju! Ramildast kahju! Darwinist kahju! Ramildast...

Niisugused kummalised lood sündisid Indrekuga, kui ta arstis matemaatikaga haigust, mis ei lasknud õpida ja mida härra Molotov pidas armastuseks, selleks

tuhat- või miljonjalgseks, mis kõnnib kõrgete kontsadega siidsukis linnatänavail, silmad sirevil, hambad irevil. Aga nõnda matemaatikaga jännates võib iga inimene ogaraks minna. Ka Indrek oleks võinud, kui mitte poleks tulnud vaheldust, mis viis mõtted ja tähelepanu pisut teisale, kus selgus, et ka mujal on häda, kui ei osata küllalt matemaatikat.

XXXVII.

Asi algas Jürkaga, vana hea ja ausa ning suures lugupidamises seisva Jürkaga, kes oli sagedasti direktor Mauruse paremaks käeks „püha kõrra“ alalhoidmises või selle jaluleseadmises ja kes oli õpilastele ikka truuks sõbraks ning ustavaks seltsimeheks, kui oli vaja Ollinot või härra Maurust ennastki tüssata. Viimasel ajal oli Jürka kurss nagu eriti tõusnud, sest härra Maurus ei vajanud teda mitte ainult koduses toimetuses, vaid ka oma isikliku elu või tervise hooldamises: ikka võttis ta tema sauna kaasa, sest Jürka ei olnud ainult meister seljapesemises, vaid mõistis ka teisi ihuliikmeid „triivida“. Muidu on ikka naised kanged ja osavad triivijad, siin oli Jürka, nagu oleks temal osa naisest. Voitinski teadis seda väga hästi, aga tema oma nõtruses kartis, et Jürka peseb tal viimasegi verenatukese varsti välja, sest Jürka peseb, nagu laseks ta aina kuppu. Härra Maurus ise oli tugevam ja vastupanavam, tema seda ei kartnud, ja nõnda käis ta ühes Jürkaga, kuna Indrek hakkas käima Voitinskiga. See härra Mauruse „triivimine“ tegigi vist Jürka nii suureliseks ja julgeks, et ta sai toime sellega, mida temast keegi ei oletanud. Võimalik ka, et ta oli juba ammugi suurust ja julgust täis, „triivimine“ pani ainult kuhja peale, nii et hakkas üle ajama. Tingimata pidi tal juba enne olema suurust ja julgust küllalt, sest kuis muidu võis ta ka kõige tühisemal põhjusel ühe või teise õpilase läbi võmmida või, nagu ta ise armastas öelda: tuimaks lüüa. Muidugi, otse tuimaks ta ei löönud, see oli ainult suurustamine ja liialdus, sest tuimakslöömine tähendas Jürka keeles sedasama, mis inglastel knock-

out. Kuna aga Jürka ei tundnud ei inglasi ega nende keelt, siis ei osanud ta poistele teha knock-outi, vaid lõi nad lihtsalt tuimaks. See oli seda hõlpsam, et kaebused ei aidanud siin põrmugi. Sest kui läksid Ollino juurde, siis küütis se su härra Mauruse poole, astusid sa aga härra Mauruse ette, siis soovitas see rääkida härra Ollinoga. Paremalt korral pistis härra Maurus sulle valurahana kakskümmend kopikat pihku ja selle eest said sa karskuses neli napooleoni ning kaks klaasi teed, pealegi jäi veel kaks kopikat üle tagavaraks, s. t. teiseks korraks ette, kui sa said jällegi Jürka käest võmmida ning härra Mauruselt kakskümmend kopikat, nii et nüüd võisid juba süüa viis napooleoni, juua kaks teed ja ikkagi jäi veel kopikas ette kolmandaks korraks. Nõnda oli lugu Jürkaga, tema „triivimisega“ ja ka võmmimisega. Ainult niipalju võiks veel juurde lisada, et igakord, kui härra Maurus andis sulle kakskümmend kopikat, ütles ta seletuseks Jürka kohta:

„Hoidke temast eemale, sest tema on närviline. Tema kannab kaelkookudega vett, tema kannab väga palju vett, sest meie kõik tahame juua ja silmi loputada ning seda kõike peab kandma Jürka. Mõistate? Aga palju veekandmine teeb inemise närviliseks, see teeb hirmus närviliseks; härra Maurus on vana, tema teab. Kaelkoogud vajutavad õlgadele, kust kasvavad välja kaelasooned, mis ulatavad pähe. Aga kui inemisel ulatab midagi juba pähe, siis on otsas — niisugune on inemine. Tema hoiab pead. Aga Jürka ei saa oma pead hoida, vaid peab kaelasoontega vett vinnama, nii et pole ime, kui ta kallale hakkab tükkima. See lahutab teda, on vahelduseks kaelkookudele. Jumal tänatud, et veel kedagi pole maha või vigaseks löönd, sest ka see võib juhtuda, kui inemisel hakkab midagi pähe.“

Nõnda seletas ja osalt ka vabandas härra Maurus Jürka tuima tööd. Ning kui see oli sedavõrt raske, et ei aidanud hästi napooleonid ega tee, siis lisati raha niipalju juurde, et võis mängida ka mõni partii piljardit — see parandas kõik haavad ja seadis kõik õigused uuesti jalule. Aga nüüd oli Jürka teoga toime saanud,

mida polnud viõmalik arstida ei napooleoni ega piljardiga. Ta oli nimelt omale majja toonud naise, kes ei olnud tema naine, ja selleks polnud ta luba küsinud ei hõrra Mauruselt eneselt ega ka üheltki teiselt. Õieti polekski võinud sellist luba küsida kelleltki muult, kui aga hõrra Mauruselt eneselt, aga Jürka sai mõnikord niisuguse tembuga toime, et teeb mõni teab mis ja, kui minnakse küsima, siis vastab kõige ilmsüütuma või lolli nãoga: Ma küsisin sellelt ja sellelt (s. t. kas või Tigapuult või Paasil hõrra Mauruse majas midagi lubada! Aga nüüd polnud Jürka luba küsinud isegi Tigapuult ega Paasilt, Vainukãolt ka mitte, ühesõnaga, ta polnud hinganud ühelegi hingele, kui ta tuli naisega hõrra Mauruse majja. Ainult kui see naine oli olnud juba paar päeva ja ööd majas, kus ta sõi ja jõi seda, mis Jürka talle ette kandis, siis andis ta mõnele poisilegi teada, et temal on keegi majas, kes söõb ja joõb seda, mis tema talle kãtte kannab. Nõnda olid siis ka mõned poisid kãinud Jürka kongis pisut leiba võtmas ja midagi peale või alla rüüpamas, nagu pühitseksid nad Jürka pulmapidu. Nad olid pidutsenud Jürka kongis salakesi isegi siis, kui Jürkat ennast polnud seal, vaid kui ta kãis veepaaridega tubase tõiõni ja vãlise kaevu vahet. Õieti neist võõrastest pulmalistest tuligi kogu asi vãlja, nii et Jürka polnud milleski sõiõdi, ainult tema pidi vastutama. Ilma pulmalisteta poleks tal kunagi pãhe tulnud niipalju sõiõa ja juua, et uinus magama siis, kui teda kõige rohkem vaja ja kui teda pidi tingimata otsima. Arusaadav, et ta nõnda viimaks oma salajase naise kaisust magamast leiti. Hõrra Ollino ise leidis ja õratas ta õles.

Jürka ise arvas hiljem, et kogu asja põhjuseks polnud ei naine ega õlu ja viin, vaid vorst ja sai, mis ta sõiõnud. Ta seletas seda Indrekule nõnda:

„Paljas jook poleks kunagi niisukest rammetust toond, sest ma olen ennemgi joond, olen rohkemgi joond, aga keda kuraditki, lãksin veepaaridega ja puukandamisga, nii et põlnd asigi. Aga see kuramuse sai

ja vorst, see suitsuvorst, see tegi kõhu raskeks, ja kui inimesel on kõht raske, siis pole muud kui norin taga. On inimesel pea raske, siis ta laulab ja tantsib, aga on kõht raske, siis hakkab õhkima ja puhkima ning jääbki magama. Mina niisamuti. Sellepãrast pidage meeles: kui joõte, siis hoidke, et kõht raskeks ei lãhe, muidu jääte kohe magama, kas naiseaga või naiseta, noorega või vanaga, õkskõik.“

Nõnda sai Indrek tõiõki targemaks ja see oli vististi kogu kasu, mis saadi sellest jandist, muidu jãi kõik vanaviisi. Sest see, mis sai hõrra Ollino või ka Jürka ise, oli vãga õõrikese ja nii-õelda mõõdamineva vãõrtusega. Nii mõnigi, keda Jürka võmminud, arvas, et nüüd Jürka lendab. Aga neile vastas Jürka kohe iseteadlikult:

„Ei nad tee mulle õõhtigi, mul on trumbid. Õksainus sõna, ja vana on vait kui sukk.“

Aga asi kujunes õõmeti pisut teiseks. Jürka loõdetavad trumbid mõjusid kõiõll, aga mitte just nõnda, nagu ta lootis. Ta teeskles, nagu õõleks tal millegi pãrast õõigus olnud seda teha, ilma et ta õõseteed õõleks õõelnud, milles see õõigus seisib. Pealegi tegi ta seda jõõhkvalt ja vãljakutsuvalt, nii et hõrra Maurus ei saanud muud, kui pidi kãtega oma halli pead sasima ja toas edasi-tagasi jooksuma, karjudes:

„See inemine on hull, see inemine on pusti hull! Suur vee- ja puudekandmine on tal pea peale hakanud, on ta segaseks ajanud. Kõõik veekandjad lãhvad enne surma hulluks, kui nad aga kõiõllalt vanaks elavad; nüüd on meie Jürka ka.“

Seda rãõkis hõrra Maurus Ollino, Jürka ja nende poiste ees, kes olid kuidagi segatud Jürka naise loõsse.

„Ma ei ole hull ega mõõtlegi hulluks minna,“ vastas Jürka. „Mind ei tee viingi hulluks, veel vãhem vesi, ainult et ma magama jãin.“

„Te kuulete nüüd isegi, et see inemine on hull,“ karjus hõrra Maurus. „Ta teeb mu majast, mu esimese jãrgu õõppeasutusest l....maja ja õõtleb ikka veel, et ta pole hull. Kas see inemine on hull või ei ole?“ jãi

härja Maurus Indreku ette seisma, keda süüdistati selles, et ta ei tea, mis majas sünnib või, kuigi teab, siis ei räägi sellest seal, kus vaha.

„Ma ei tea,“ vastas Indrek.

See oleks härja Maurust nagu nõelaga pistnud. Ta hakkas uuesti mööda tuba jooksuma ja karjus:

„Ma lähen hulluks, ma lähen oma Jürka ja poiste kätte hulluks! Ma lasen seda pikka aastate kaupa muidu kreeka keelt õppida, ja kui ma nüüd viimaks küsin, kas Jürka on hull või mitte, siis vastab ta: ma ei tea. Saate aru: tema, koer, julgeb härja Maurusele öelda, tema ei tea. Aga mis te siis teate, kui mitte sedagi, kas Jürka on hull või mitte? Aga kas härja Maurus on hull või ei ole? On mul arust puudu?“ jäi ta uuesti Indreku ette seisma.

„Ei ole,“ vastas Indrek nüüd. Aga see vastus nõelas direktorit samuti kui esimenegi, sest jälle hakkas ta nagu arutult jooksuma ja karjuma:

„Mitte Jürka, vaid see inemine seal on hull, hoopis hull! Tema ütleb, tema julgeb öelda, et härja Maurusel pole arust puudu. Aga härja Maurusel on arust puudu. Sest kes täie aruga inemine hakkaks jändama selle pikaga või mõne Jürkaga? Kes? Ei keegi! Tähendab, härja Maurusel on arust puudu. Seal on see Jürka: kannab kümme aastat vett, et mõni pikk võiks ladina keelt õppida, aga üheteistkümnemal aastal läheb hulluks. No mis su, vaese, arus on, et sa lähed päise päeva ajal hulluks?“ jäi direktor Jürka ette seisma ja tegi näo, nagu otsiks ta lepitust, sest see oli nähtavasti kõik, mis ta oli võinud jooksmise ja tühise rääkimisega välja mõelda.

„Ma pole hull,“ kinnitas Jürka uuesti ja niisugusel toonil, et temal pole mingit lepitust vaha.

„Aga kuidas võisid sa siis selle härja Mauruse majja tuua?“ küsis direktor.

„Üks võib ühte, teine teist,“ vastas Jürka põrnisedes.

„Kuulge, kuulge!“ karjus härja Maurus otse meeletult. „Ta ajab mu hulluks!“

Aga nüüd astus vahele härja Ollino, kes oli tänini rahulikult seisnud ja vaadelnud, käed püksitaskuis, valkjad ja loitud silmad kivinenud.

„Mis on see, mida võib üks, et sina võisid seda teha?“ küsis ta Jürkalt.

„Seda teab mõni teine, mitte teie,“ vastas Jürka Ollinole.

Ollino valged, tänini ükskõiksed silmad sähvatasid ja muutusid siis valjuks ning kalgiks nagu teras.

„Ma palun meid üksi jätta, sest ma tahan Jürkaga nelja silma all rääkida,“ ütles ta käskivalt, ja selle peale lahkusid toast mitte ainult poisid, vaid ka härja Maurus ise, kes ajas need kaugematesse ruumidesse, et poleks võimalik kuulata, mis räägitakse või tehakse all suures toas, sest see pidi jääma ainult Jürka ja Ollino teada. Pärast selgus siiski niipalju, et suurel musta vahariidiga üle tõmmatud laual oli üks jalg vigastatud ja kaks nõrgemat puutooli sootuks nässu löödud, nagu oleks sinna peale mõni raske asi langenud. Seda viimast saadi ainult hiljemini teada, kui toolid härja Ollino toast ära koristati. Peale selle oli Ollinol pahema silma ümbert sinine, valge silmamuna aga veidikese punane. Jürkal olid mõlemad silmad sinised ja kogu nägu nagu läbi tambitud, nii et seisis päevade kaupa punane, sinine ja lilla, lisaks veel tursunud. Muidu olid mehed päris rahulikud, kui endised asjaosalised uuesti tagasi kutsuti, et neile läbirääkimiste tulemustest teatada.

„Meie seletasime nelja silma all selle asja ära,“ ütles härja Ollino sama rahulikult, nagu harilikult ikka, ainult paberossi vedas ta energilisemalt. „Lihtne arusaamatus. Nüüd, kus me teineteist õieti mõistame, on Jürka valmis andeks paluma ja, kui härja Maurus lubab, ka edasi teenima. On see nii, Jürka?“

„Jah, härja Ollino,“ vastas see. „Ma paluksin küll, kui härja direktor lubaks, et...“

„Väga hea, väga,“ rääkis härja Maurus ruttu vahele, nagu kardaks ta, et Jürka võiks ehk midagi liiga

öelda. „Peaasi, et sul jälle aru tagasi on, ilma aruta siin ei saa, kus palju inemisi.“

„Ega ta põle mul ära olncki, aga niisuke hull tuju tuleb vahel peale,“ püüdis Jürka nagu naljatadagi.

„Näete nüüd,“ pöördus direktor Indreku poole, „nõnda on meie õige Jürka, nõnda räägib ta, kui tal pole tuju peal. Aga teie ütlete: ma ei tea. Härra Maurus teab, tema teab alati. Ja kui tema ei tea, siis teab härra Ollino ikka. Aga sest pole ühti, et inemisel käib hull tuju peal: tarkadel on ikka hullud tujud. Jürka on meie keskis liig targaks läind, sellest need tujud. Aga inemine ei pea liiga tark olema: siis tuleb kohe hull tuju peale. Ega sul ei tule enam hull tuju peale?“

Viimased sõnad rääkis härra Maurus Jürkale ja see vastas:

„Ei, härra Maurus.“

Sellega õieti see lugu lõppeski, nii et ükski ei saanud maast ega taevast aru, mis see oli või miks see nõnda oli. Jürka isegi tegi temast ainult niipalju juttu, et ütles Indrekule, kui see ta tabas oma muhkude võidmiselt soojas pesuköögis:

„Kuramuse sunnik, tuimaks löi! Olen ilmas kõike uskund, sest mina olen usklik inimene, aga seda ei uskund. Täiesti tuimaks! Aga teate, kui inimene on nõnda tuimaks löödud, mis sa siis veel teed või ütled! Nõnda on, kui on su täiesti tuimaks löönd, kuramuse sunnik!“

Jürka rääkis küll, nagu oleks ta süda täis, aga tõepoolest imetles ta rohkem enda tuimakslöömist kui oli selle üle pahane.

Härra Ollino liikus endiselt rahulikuna ja endas-esüvenenuna, nagu oleks ta juba ammugi unustanud, et ta Jürka tuimaks löönud. Tema kõndis nõnda, nagu oleks ta ainult oma kohust täitnud härra Mauruse ja tema asutise, eriti selle viimase vastu. Ja kuna Indrek oli matemaatikas nii nõrk, et ta ei võinud oma armastusele midagi parata, siis kippus ta ka mujal sama tundmust aimama ja nägema. Mõelda, et on kuski vaikne ja rahulik inimene, kes kõnnib mööda tuba, pabeross

suitsevalt või kustunult suus, ja et seesama inimene läheks äkki heast-paremast mõne Jürka vastu, kes harjutanud kogu eluag oma lihaseid veekandmise ja puulõhkumise — ei, ei, seda ei võinud Indrek üldse muidu mõelda, kui pidi oletama armastust, suurt armastust. Ja talle tundus äkki, nagu oleks Ollino ka teda pisut armastanud, kui ta käis mõned päevad sinise silmaga ringi. Nõnda hakkas Indrek Ollinotki pisut armastama. Aastate kaupa polnud seda teinud, aga nüüd hakkas ja ta ei võinud sinna midagi parata.

Ollino armust sinine silm polnud veel üsna ära paranenud, kui tal tuli pidada juba uut võitlust, ja jällegi armastuse pärast, mis polnud seekord rikkunud niipalju Mauruse maja korda, kui hävitanud integraale ja differentiaale. Algas kõik üsna lihtsalt ja harilikult, nii et ükski polnud millekski ette valmistanud. Nagu varemaltki tuli härra Molotov oma tundide eest raha nõudma kohatul ajal, sest see meeldis temale nähtavasti kõige rohkem. Ja kuigi härra Maurus ja Ollino temale seletasid, et täna pole kuidagi võimalik, vaid alles ülehomme, mil on üldine palkademaksmine, ehk olgu siis, et lepitakse väikese avansiga, jäi Molotov oma esialgse nõudmise juurde: tema tahab oma raha täna ja pealegi veel kõik, ning hakkas peagi sõnu tarvitama, nagu õpetaks ta härra Mauruse poistele klassis matemaatikat. Kui ka see ei aidanud, hakkas ta lõhkuma. Esimeseks haaras ta uue kõrkjast põhjaga tooli, mis osteti Jürka ja Ollino vahelisel läbirääkimisel hävinenud puupõhjalise asemele, virutas selle trahh! vastu põrandat ning asi oligi tahe.

„Kas saan oma raha või ei saa?“ karjus Molotov.

Härra Maurus jooksis hirmunult teise tuppa, aga Ollino jäi rahulikult oma paigale keset põrandat ja ütles:

„Ei saa, sest täna ei ole raha.“

Trahh! ja vastu põrandat purunes teine uus tool, mis esimese sarnane.

„Kas saan raha?“

„Ei saa,“ vastas Ollino ikka veel rahulikult.

Nüüd kargas Molotov riidevarna juurde ja hakkas selle pulki murdma, pikki ja lühikesi, ikka klõks! ja klõks! nagu sööks ta jõhvikaid, kuna riided langesid põrandale.

„Kuradite kurat, raha!“ karjus ta ise.

„Ei ole ju, purustage või kogu maja,“ vastas Ollino endise rahuga, mis tegi teise veel arutumaks kui ta oli. Peaaegu hullumeelse pilguga vahtis ta toas ringi, mida võiks veel purustada, ja äkki tormas ta selle suure kapi juurde, kus otsas olid millalgi istunud Goethe ja Schiller kõrvuti. Selle tahtis ta ümber tõugata, nagu arvates, et kui pole enam Goethet ja Schillerit, milleks peab siis seisma veel see kappki. Aga härra Ollino sai õigel ajal käed ette ja nõnda pugisid nad kahekesi vastastikku, üks ühel, teine teisel pool kappi, mis küll tuihus, aga ümber ei kukkunud. Kui nad natukene aega nõnda olid jännanud, sattusid nende silmad kapinurga tagant vastastikku ja õhetava näoga ütles Molotov Ollinole:

„Teie igavene koerapoeg, Kristuse nimel küsin teilt veel kord, kas teil siis tõesti täna raha ei ole?“

„Kristuse nimel, ei ole,“ vastas Ollino tõsiselt.

„Siis ei aita midagi, isegi kui ma selle ümber lükan?“ küsis Molotov.

„Mitte midagi ei aita,“ kinnitas Ollino.

„Aga mis siis saab?“ küsis Molotov nõutult.

„Tuleb vähemalt homseni oodata,“ arvas Ollino.

„Pole võimalik, kas mõistate,“ ütles Molotov, võttis tooli, millel ta jalad alt puruks löönud, pani ta küljeli ja istus kuidagi sinna peale. Tükk aega vahtis ta ainiti põrandale ja, kui ta siis oma poolpimedad silmad Ollinole tõstis, valgusid prilliklaaside tagant pisarad välja.

„Mis teiega ometi on, härra Molotov?“ küsis Ollino rabatult.

„Olge ingel ja muretsege mulle täna raha,“ palus Molotov sootuks inimlikult.

„Hea küll, ma annan omast taskust, niipalju kui on,“ ütles Ollino nüüd.

„Issand, teie olete Jeesus Kristus, mitte inimene, teie olete õnnistegija!“ hüüdis Molotov püsti karates. „Ja mina olen rõõvel ristisambas, see, kes pardaiisi sai.“

Aga Ollinol ei olnud niipalju kui vaja ja sellepärast pidi ka härra Maurus, kes jällegi söandas jalad tuppa pista, oma kukru tühjendama. Nõnda ei osanud Molotov lõpuks suure rõõmu pärast muud teha, kui langes korda mööda kaela Ollinole kui ka direktorile, ise kinnitades:

„Teie olete inglid, jumala eest, inglid! Kunagi poleks ma uskunud, et teie olete niisugused inglid!“

Ja siis tormas ta uksest välja.

„See inemine on hulluks läind,“ arvas härra Maurus. „Meie inemised hakkavad kõik hulluks minema. Eks näe, kui kaua meie kaks vana vastu peame.“

„Küllap peame, härra Maurus,“ lausus Ollino ja lisas juurde: „Aga ära purustas toolid ja varna.“

„Jah, toolid olid ju puht-ued, rubla tükk, selle oleks pidanud maha võtma,“ arvas direktor.

„Teine kord,“ vastas Ollino.

Aga see teine kord ei tulnud kunagi, sest Molotovi nägid nad täna viimast korda. Järgmisel hommikul sai härra Maurus kirja, milles Molotov teatas, et tal pole enam võimalik tundi ilmuda. Kirjale lisaks olid õpilaste teadmuste hinnangud numbrite näol. Solotarski ja Indreku matemaatilised võimed viimasel veerandaastal olid tähendatud nullidega mitmesuguseis astmeis.

„See inemine on tõepoolest hulluks läind,“ ütles härra Maurus Ollinole nulle näidates.

„See või need teised, kellele nullid pandud,“ arvas Ollino.

Õige! Sellele mõttele härra Maurus polnud tulnud. Väga õige! Mis puutus Solotarskisse, siis tema aruga võis olla kuis tahes, aga Indreku pidi käsile võtma, teda pidi üle kuulama.

„Härra Molotov on teile nullid pannud, mis see peab tähendama?“ küsis direktor Indrekult.

„Ma ei tea,“ vastas Indrek.

„Muidugi teie ei tea,“ lausus direktor. „Aga kas te talle vastasite, kui ta küsis?“

„Ei,“ ütles Indrek lihtsalt.

„Näete,“ ütles Ollino nüüd härra Maurusele. „Molotov polegi nii väga hull.“

„Miks te ei vastanud?“ küsis direktor Indrekult edasi.

„Ei mõistnud,“ ütles Indrek.

„Aga miks te ei õppinud?“

„Ei saanud.“

„Miks? küsib härra Maurus,“ rääkis direktor kõrgendatud häälel.

„Pea ei võtnud kinni,“ seletas Indrek.

„Kuidas ei võtnud?“ imestas direktor. „Tänini võttis, nüüd enam ei võtnud. Ega teie pole ometi Peterburist või Moskvast, sealt tulevad härra Mauruse juure need, kelle pead enam midagi kinni ei võta. Eesti poisi pea peab kõik kinni võtma, kõik, kõik, kõik, muidu ei ole ta õige eesti poiss. Ja need, kes sealt kaugelt tulevad, maksavad härra Maurusele raha, aga teie ei maksa midagi. Solotarskil on ka nullid, aga temal on ausad ja kõrralikud vanemad, nemad maksavad oma poja eest, temal olgu või kõik nullid. Härra Mauruse majas valitseb kindel kõrd: maksa ja siis ela või nullidega, aga kui maksab härra Maurus, siis peavad olema viied.“

Et asi omandas isikliku ilme, siis arvas Ollino paremaks lahkuda. Nõnda võis härra Maurus vabamalt jätkata:

„Rääkige tõtt: see on mõni tüdruk, kes teile nullid teeb. Teie olete liiga pikk, tüdrukud ulatavad teile otsa vaatama. Aga kui mõni tüdruk vaatab pika poisile otsa, siis lendavad matemaatikas kohe nullid. Härra Maurus on vana, teda ei saa petta. Vastake: on see tüdruk või ei ole?“

Aga Indrek vaikis. Sellepärast ütles direktor.

„Tähendab, tüdruk. Tüdruk teeb poisi ikka hulluks, seda pidage meeles. Sellepärast — tüdrukule mitte otsa vaadata, sest sellest on küll, et hulluks minna. Miks pidid kreeka nooredmehed uulitsal käima, silmad maas? Et tüdrukule mitte otsa vaadata ega hulluks minna, sellepärast. Tüdrukule ei tohi selja tagantki silma heita, sest seal on juuksepatš ja puusad; neile ei tohi mitte silma heita, sest ka need ajavad hulluks. Nõnda on tüdrukud loodud. Aga härra Mauruse juures ei või vaene poiss hulluks minna. Siin kas maksa raha ja siis mine hulluks, või kui ei maksa, siis peab täis aru olema. Mõistate?“

Nõnda õpetas ja hoiatas direktor Indrekut isalikult. Aga juba järgmisel päeval pidi ta oma manitsusi kordama ja süvendama, sest saabus teade: Molotov põgenenud ühes oma naisõpilasega — oma linalakaga, kes kuulus linna jõukasse ringkonda. Alles nüüd taibati õieti, miks ta tahtis maksu mis maksab oma tundide tasu just tol päeval kätte saada.

„See inemine oli ometi hull,“ ütles härra Maurus Ollinole, kes püüdis direktorile vastu vaielda, lausudes:

„Ainult armunud, mitte hull. Kes võis küll seda uskuda, et Molotov nii hullusti armunud.“

„Armunud või hull, mis vahe on seal,“ naeratas härra Maurus elutargalt. Ja peaaegu pidi sellega nõus olema, sest kõik rääkisid hullumeelsuse tõestusena Molotovi kirjast, mille see saatnud „linalaka“ vanematele oma teo vabanduseks. Selles seisnud, et kuigi tema, tähendab, Molotov on sotsialist ja suur siga, ometi armastab ta nende tüdart, sest sel olevat kuldsed silmad. Aga et nemad kui korralikud inimesed oma tüdart temasugusele lontrusele poleks iialgi lubanud, siis tegi tema, mis tegema pidi, sest muud teha ei olnud; on ju nende tütar niisugune ingel, et tema peab teda jumaldama ja niisugune lontrus olema, nagu ta praegu ühes nende tütreaga on.

Seda kõike kuuldes oli Indreku esimeseks ja viimseks mõtteks:

„Tähendab, ei aita ka integraalid ja differentiaalid, ei aita ülepea miski.“

Omal kiskus suu mingisugusele valusale ja kohtlasele naeratusele, millest oli raske mõista, valmistas see tõsiasi talle rõõmu või oli ta viimseks saatuselöögiks.

XXXVIII.

Saatust tuli oma löögiga üsna varsti, aga ta tuli teisiti kui Indrek oli osanud aimata. Pühade vaheajal saabus telegramm, mis pani kuidagi imelikult kihama kogu maja. Suuremat siin küll kihamas ei olnudki, sest õpilased olid enamasti koju sõitnud, aga ometi tundis Indrek, nagu lööks majas midagi kihama. Veel samal päeval sõitis proua Malmberg õhtuse kiirrongiga ära lõuna poole. Preili Ramilda olevat sanatooriumis äkki raskemalt haigestunud, mingisugune tagasilöökk paranemises — kuuldus Ollinolt. Aga juba mõne päeva pärast ilmus härra Mauruse käsivarrele leinaloor ja õhtuses saksa lehes seisis Miralda Mauruse surmakuulutus.

Ja siis juhtus kord nõnda, et härra Maurus tuli alla tuppa — praegu tuli ta nii sagedasti alla tuppa, ilma et teised või ta isegi õieti oleks teadnud, miks tuli ta nii sagedasti — tuli, jäi seisma suure laua ette, käed püksitaskuis, silmad läbi akna tänaval, kus sadas lund. Indrek seisis laua otsas. Ja kui nad seal kahekesi nõnda seisid, rääkis härra Maurus pisut nagu endamisi, pisut nagu Indrekut õpetades:

„Meid oli seitse, kolm venda ja neli õde, ning meie vanemad elasid vanaks ja ei kaotanud surmani aru; aga minu ajab hulluks üksainus tütar, niipalju olen mina oma vanematest nõrgem. Ka Molotov pidi hulluks minema, ja vaadake ette, et ka teie hulluks ei lähe selle tüdruku pärast, mis teile matemaatikas nullid tegi. Mina vana võin hulluks minna, venelane võib hulluks minna, aga teie olete alles noor eesti poiss, teie ei pea tüdruku pärast mitte hulluks minema. Sellepä-

rast hoidke end. Peaasi, ei tohi selle peale mõelda, sest niipea kui hakkad mõtlema, siis lähedki. Mõtled, et mitte mina pole hull, vaid need teised, ja siis on kindel, et oledki juba hull. Targem on öelda: mina olen hull, aga teistel on alles täis aru peas; nõnda on targem, sest nõnda ei lähe nii ruttu.“

Indrek vahtis direktorile üksisilmi otsa, kui see nõnda peaaegu endamisi kõneles, vanad silmad üle prillide lumisel tänaval, ja talle näis, et laua ees ei seisa ei direktor ega härra Maurus, vaid lihtsalt keegi hall vanamees, kes oleks nagu elu rabas sumades põhja jalge alt kaotanud. Hea meelega oleks ta sellele vanamehele öelnud, et ka tema, Indrek Paas, kannatab sama tüdruku pärast, kellest räägib vanamees praegu. Aga muidugi ei lausunud ta sõnagi, vaid kuulas vaikides õnnetu vanamehe sonimist. Ainult endamisi kinnitas ta:

„Ei aita miski, ka integraalid ja differentiaalid ei aita.“

Mõne päeva pärast sai Indrek kirja. Ka härra Maurus nägi seda ja küsis:

„Kes teile Saksamaalt kirjutab?“

„Keegi sugulane,“ vastas Indrek ja läks ise üleni punaseks. Ta lihtsalt tundis, et läks, sest tal oli häbi, et pidi valetama Ramilda pärast, kes armastas nii väga tätt.

„Mis ta õpib seal?“ päris direktor.

„Elektrotehnikat.“

„Elekter on hea asi,“ arvas direktor. „Elekter on väga hea asi, sest see on pikne. Aga piksega peab ettevaatlik olema, tema võib tappa. Pikne tapab väga kergesti ja mitte kunagi õigel ajal. Seda peate oma sugulasele meele tuletama.“

Härra Maurus naeratas, sest ta heitis nalja. Temal olid mõnikord niisugused naljad, Indrek tundis neid.

Aga kiri, mille pärast niisugune nali sündis, käis nõnda:

„Minu eelmine kiri on halb kiri, see põletage ära. Kui ta oleks kauemaks minu kätte jäänud, siis ma po-

leks teda ära saatnudki. Ta on hirmus võlts. Ja kangesti tark, eks? See kiri on palju targem kui mina ise. Nüüd ma kirjutatan teile lihtsalt ja otsekoheselt. Kirjutatan ausalt ja avalikult, nagu sõber kirjutab sõbrale, sest ma tunnen, meie oleme sõbrad.

Ma lubasin Teile oma aadressi saata, mäletate? See oli muidugi tühi loba. Aga seda te teate ilma minu ütlemiseta, sest nüüd te ju teate niikuinii juba, mis minuga õieti on. Mulle on see nõnda parem, hulga kergem, sest ma ei võinud teile öelda, et minuga on nõnda. Juba kevadel ma oleksin võinud Teile seda öelda, üsna kindlasti oleksin võinud, aga ma ei tahtnud, ei suutnud, sest Te vastasite mulle sellest vereandmisest nii ilusasti. Kui Te oleksite võinud siis aimata, kuidas see mind rõõmustas! Minu rõõm oleks Teile tingimata rõõmu valmistanud, ainult Teie ei aimanud seda. Nüüd tuleb see rõõm Teile pisut hilja. Ah, rõõm tuleb nii sagedasti liiga hilja! Mõnikord mõtlen ma: inimene sünnib ja sureb liiga vara, liiga ruttu, rõõm ei jõua talle järele. Võimalik ka, et kord tantsivad rõõm ja õnn tal ees, kord taga, väga harva aga temaga kaasa.

Seda kirja ei ole Teile õieti vajagi, aga ega ma teda nii väga Teie pärast ei kirjutagi, vaid rohkem iseendale lohutuseks. Nõnda tunnen, et ma pole veel päris ükski, et ma alles elan, sest kui tuleb surm, siis jääb inimene üsna ükski. Sellest näete, et veel praegugi olen egoist. See on hirmus, aga mis sinna parata. Ma ei püüagi enam oma egoismi vastu võidelda, sest ma mõtlen: selle mõne päeva pärast ei maksa ennast enam parandada, ei tasu vaeva. Ehk kuigi võiksin oma elu uuesti alata, ka siis ei hakkaks ma ennast parandama, sest nõnda meeldin iseendale kõige rohkem. Mõtlen vahel, et mis oleks, kui Jeesus Kristus astuks just surma eel minu juurde ja ütleks: „Ramilda Maurus, kui sa lubad ennast parandada, siis äratan su surnust üles.“ Ning kui ta lisaks juurde: „Polegi tarvis, et sa end tõelikult parandaksid, vaid et sa praegu tahaksid end peale surma parandada. Sellest aitab. Taha ai-

nult end parandada, ja mina äratan su surnust üles.“ Ja mis te arvate, kas ma tahaksin end parandada? Mina arvan, et ei. Ma ei taha! Ennem jään surnuks, kui et tahaksin end parandada. Olen enesega kord nõnda harjunud ja ei taha ennast enam ümber harjutada. Jeesus Kristus muidugi teab seda, sest tema on nüüd jumal ja teab kõik, ja sellepärast ei tulegi ta niisuguse ettepanekuga minu juurde: ta laseb mu lihtsalt surra, kui surm tuleb. Sest milleks mulle uut elu lubada, kui mul pole silmapilgukski tahtmust ennast parandada. Aga ma olen veendunud, et kui mul kunagi see tahtmus tõuseks, siis ilmuks ka Kristus oma suures, laias mantlis väljasirutatud kätega, nagu ta seisab seal kirikus altariil, tuleks ja ütleks, kui ma olen juba surnud: „Lapsuke, tõuse üles!“ Sest mis ta võis teha Jairuse tütrele, seda võib ta ka minule. Ainult kui aga mina tahaksin, kui mina tahaksin tahta ennast parandada. Aga nagu ma juba ütlesin: ma ei taha. Sellest võite näha, kui õnnetult ma olen loodud. Mina ja ühes minuga kõik inimesed, sest mina arvan, et kõik inimesed on nagu minagi ja sellepärast ei ilmu Kristus kunagi väljasirutatud kätega, seisab ainult kiriku altariil, teate, seal, kus käisime Köleri surma puhul. Ka Jairuse tütre juurde ei ilmunud ta sellepärast, et see oleks tahtnud end peale surma parandada, vaid Jeesus tahtis kordki inimestele näidata, mõista anda, mis sünniks kõigiga, kui nad tahaksid end parandada. Nõnda arvan mina. Kas see pole kurb, et ilmas on olemas nii ilus ja suur võimalus ja et teda ometi keegi ei kasuta, ei taha kasutada? Kui ma sellesse süvenen, võiksin ma kas või oma silmad peast välja nutta. Aga doktor Rotbaum kinnitab mulle igapäev: „Preili Maurus, mitte süveneda, mitte millessegi süveneda, sest see on tervisele kahjulik. Inimesed surevad nii sagedasti just sellepärast, et nad aina armastavad millessegi süveneda.“ Nõnda kinnitab mulle doktor Rotbaum.

... Teie muidugi ei tea, kes ja mis on doktor Rotbaum, sest teie kuulete tema nime esimest korda. Tema on pisut Kristuse moodi mees parimas eas, selle Kris-

tuse moodi, kes seisib kiriku altariil, kui see vana pastor mõtles igavesest elust; mäletate, missugusest? Ma rääkisin Teile millalgi. Ümmarikust igavesest elust mõtles ta, eks! See on see kadakate igavene elu. Dr. Rotbaum on just niisugune mees ja tema on praegu minu sümpaatia, õigem — mina olen tema sümpaatia. Mis see tähendab, ka seda ei tea Teie. Igatahes on see ilus ja tõsine asi, ja kui mina ei oska seda Teile nõnda kirjutada, siis pidage meeles, et see on minu kirjutusest, mitte sellest ilusast ja tõsisest asjast.

Dr. Rotbaum täidab siin meie asutises samaaria mehe osa. Aga seda ainult noorte neiude juures, sest neile olevat seda kõige rohkem vaja — arvatakse siin. Minule tuletab ta kangesti Kristust meelde ja nõnda tulingi mõtetele, mis ma Teile eelmisel päeval kirjutasin. Asi on nimelt nõnda, et kui kellegi kohta on juba otsustatud — mõistate? — kui keegi on sunnitud juba üksi jääma, mis on selle suure ja igavese üksinduse algus, nii-öelda, ettevalmistus ja sisseharjutus, siis ilmub varsti Dr. Rotbaum, sest siis algab tema osa. Tuleb kord, tuleb kaks, tuleb kolmat korda, kuni tulemisest kasvab sümpaatia, poolehoid, tagahoid, igatsus, armastus. Meie oleme Dr. Rotbaumiga praegu igatsuse staadiumis, tähendab, sümpaatia, poolehoid ja tagahoid on juba läbi ning armastus alles ees. Igakord, kui Dr. Rotbaum minu juurde sisse astub, ütleb: „Mul hakkas Teie järele igatsus, preili Maurus.“ Ja kui mina juhtun kahtlevalt naeratama või vaatamagi, kinnitab ta: „Tõepoolest hakkas mul igatsus teie järele. See on muidugi päris patujutt teiega nõnda rääkida, sest teie elate praegu teatavat kriisi üle ja minu peale-tükkivus võib teid tülitada või erutada, aga uskuge, ma ei või praegu teisiti, vaid pean seda ometi teile ütlima.“ Ise vaatab ta mulle oma suurte pruunide silmadega pisut nagu nukralt otsa, puudutab mu kätt ja lohutab: „Aga pole viga, oleme nii mõnestki raskusest üle saanud, saame ka sellest, saame kindlasti, ja siis ootab meid õnn. Maailm on nii suur ja lai ja temas on nii palju õnne, õnnevõimalusi kahele inimesele, kui neil

on niisugune igatsus teineteise järele, nagu oli minul täna teie järele.“ Nõnda räägib ta minuga ja nõnda on ta juba rääkinud võib-olla mitmekümnega. Ja kuigi ma tean, et ta valetab, ometi on mul hea meel, et ta nõnda valetab, olgugi ta ise Kristuse moodi. Aga kas Teie usute, et niisuguse valega võib imesid teha? Usute või ei, et valega võib imesid teha? Ja ometi võib. See oli siis, kui mina alles siia tulin. Lamas siin keegi venelane, aastat kaheksa-, üheksateist, ja Dr. Rotbaum käis temale igatsusest rääkimas. Ja see venelane võttis teda tõsiselt, nagu mitmed teisedki: hakkas uskuma oma suurt õnne meie Kristusega, tähendab, Dr. Rotbaumiga, hakkas uuesti uskuma suurt ja laia maailma, kus on niipalju õnnevõimalusi kahele inimesele ja — sai haigusest jagu, hakkas paranema. See oligi meie asutise Jairuse tütar. Ja kas teate, mis pärast sündis? Meie Kristus jättis Jairuse tütre sinna paika ja Jairuse tütar tegi endale otsa peale. Muidugi sündis see kõik tasapisi ja sellest julgeti ainult sosistada, aga ometi sündis see. See oli hirmus, see oli kole!

...Minuga ei sünni midagi selletaolist, sest mina ei võta Dr. Rotbaumi ilusat igatsust tõsiselt. Mina kuulan ainult ja teesklen, nagu usuksin teda, ja see mõjub nii hästi. Ma tunnen imelist rahuldust. Sest mõelge ometi: Dr. Rotbaum mõtleb mind petta, aga tõelikult petan mina teda. Tema mõtleb mind oma valega lohutada, aga sünnib vastupidi: mina lohutan teda. Kui ta seda teaks, võiks ta viha pärast hulluks minna. Ma näen igapäev, kui ütlemata hea meel tal on, kui ta ikka enam ja enam näib võivat uskuda, et mina hakkam võtma tema sõnu tõsiselt. Võitjana rõõmutseb ta oma südames — surma, vähemalt surma valu, surma nukruse võitjana. Aga kes on võitnud surma nukruse, see ongi surma võitnud, sest mulle tundub, surm polegi muud kui see suur nukrus. Oled sa kord sellest üle, siis oled kõigest üle. Ja mina usun, et mina olen sellest varsti üle, muidugi Dr. Rotbaumi abiga, ainult pisut teisiti kui tema ja kõik teised siin arvavad. Dr. Rotbaum arvab muidugi, et kui minusugune noor neiu hakkaks ke-

dagi armastama, siis unustaks ta surma läheduse, kui mitte üsna, siis ometi nõnda, et peaaegu üsna. Aga see tema usk armastusest ja surmast, see tema mäng armastusega surma või armastusest surma, teeb mulle ainult nalja. Sest mina pole sugugi nii naiivne kui need siin arvavad. Ma pole ka nii naiivne, nagu Teie seda arvate. Tõsi, ma pole ka nõnda naiivne, nagu Teie seda arvate, sest ka Teie peate mind naiivsemaks kui ma tõepoolest olen. Üldse on meeste suurim eksitus, et nad peavad meid, noori tüdrukuid, naiivseiks. Et mina ise ennast enam noorte tüdrukute hulka ei loe — sest mis noor tüdruk see veel on, kellele Dr. Rotbaum käib iga päev oma igatsusest rääkimas —, siis ütlen Teile saladuse, mis läheb elus tarvis: noored tüdrukud pole kunagi naiivsed, ainult rumalad on nad üsna sagedasti. Mina vähemalt pole kunagi naiivne olnud, küll aga rumal, nagu praegugi veel. Oma isa ja tädri riukad olen ma maast madalast läbi näinud ja olen osanud seda nende eneste eest varjata, sest see oli mulle kasulik. Ise olen aga riugastega kõik saavutanud, mida süda soovis, inimesed olid küllalt naiivsed, et pidasid mind naiivseks samal ajal, kui mina neid tüssasin. Nõnda on lugu noorte tüdrukutega. Naiivseks lähevad tüdrukud vanaduses, aga mina, jumal tänatud, neid päevi ei näe.

...Eelmisel korral jäi mul kõik pooleli, sest ma väsisin ära. Pealegi tuli Dr. R. oma igatsust kurtma. Ma tegin talle luulelised silmad ja, uskuge või ärge uskuge, ma näen nii selgesti, kuis ta ikka rohkem hakkab uskuma, et mina teda usun. Aga ma ei mõtlegi, sest ma saan väga hästi aru, et ta ainult mängib. Ma oskan väga hästi vahet teha tõelise ja mängitud tundmuse vahel, sest ma olen tõelist tundmust kord näinud. Teate, kus? Pean ma seda Teile ütlema? Nägin seda kodu all suures toas, musta vahariidega kaetud laua juures. Päike paistis siis nii heledasti, tänavakivide vahelt tõusid esimesed haljad rohulajud, õrnad, õrnad ja armetumad, nii et hakkas neist hale meel — seal nägin ma. See oli mineval kevadel. Sellest aitab. Oskab

Dr. R. kordagi nõnda mulle otsa vaadata, kui vaadati mulle siis? Teeb ta ainsagi niisuguse liigutuse, kui tehti selle musta laua ääres? Kõneleb ta ainsagi niisuguse sõna? Muidugi mitte. Võib-olla ta ei oskagi nõnda seista, nõnda rääkida, nõnda vaikida. Tõepoolest, mind huvitab mõnikord küsimus, kas ta seda üldse oskab või ei. Temalt endalt ma muidugi seda küsima ei lähe, sest tema ise ei võigi seda teada, ainult mõni teine. Aga kust saan ma selle teise kätte, kellelt küsida? Mina arvan küll, et ei, et ta ei oska, sest kuidas ta muidu võib nõnda teeselda. Kui ta aga ometi midagi selletaolist oskab ja ikkagi nõnda suudab mängida, siis on ta küll peaaegu Kristus, sest tema ohvrimeelsus oleks siis otse määratu.

Olgu sellega mis on, aga minu viimaseid päevi on ta oma mänguga ometi kergendanud ja igakord, kui ta minu juurest lahkub, jään ma uudishimulikult ootama, millal ja kuidas ta tuleb uuesti. Nõnda lähevad mu päevad — mängides. Ainult ühte kardan ma, nimelt, et ühel ilusal päeval astub tädi kopsti uksest sisse ja siis on mängul lõpp, siis hakkavad tõsised päevad ja kurvad ööd. Sest veel täna küsis Dr. R. minult, kas ma koju olen teatanud, et mul ajutiselt — mõistate: ainult ajutiselt — pisut halvem, ja mina vastasin, et olen. „Aga ega te ometi neid asjata ei erutanud?“ küsis mu sümpaatia, „sest ärevuseks pole vähimatki põhjust.“ Nõnda ütles ta. Ja mina? Ma pole mõelnudki tädile midagi teatada ja ei teatagi, sest ma ei taha tema nägu näha. Mul ei ole praegu miski nii raske kui mõni tuttav nägu, kaastundlik pilk. See viiks mu enneaegu hauda. Aga ükski inimene ei taha enneaegu hauda minna, ammugi mitte noorelt. Praegu ümbritsevad mind võhivõõrad ja see on nii rahustav ja lohutav, sest võib üsna kindel olla, et oled neile ükskõik. Pealegi on nad minusugustega siin nii vilunud. Ainult üks teenija tüütab vahel, sest mõelge ometi, millega ta kord toime sai: ta jäi minu voodi ette seisma — mul on oma tuba, tähendab olime kahekesi — jäi seisma, vahtis mulle otsa ja ütles: „Preili, mul on teist nii

kahju.“ — „Miks?“ küsin mina. „Teil on nii ilusad silmad,“ vastab tema. „Ja sellepärast on teil minust kahju?“ imestan mina. „Jah,“ vastab tema, „sest kui ma mõtlen, et kellelgi on nii ilusad silmad ja ei lähe kunagi...“ — „Jätke see,“ ütlesin mina vahele. „Mitte minul pole ilusad silmad, vaid teil endal. Ja et teil on ilusad silmad, siis näete nendega, nagu oleksid ka teiste silmad ilusad. Ükski, kel tõesti inetud silmad, ei või näha teiste silmade ilu.“ Nõnda ütlesin talle ja uskusin tol korral seda, mis rääkisin. Aga kas teate, mis ta tahtis mulle öelda? Tema tahtis öelda, et mina ei lähe kunagi mehele. Saate aru: Dr. R. avaldab mulle igapäev peaaegu armastust, ja mina ei lähe mehele. Aga ühte tahaksin ma ometi teada, nimelt: kas mul on tõesti ilusad silmad? Kas nad on pisutki ilusad? Mis te arvate? Ma nii tahaksin, et vähemalt teiegi näeksite neis pisut ilu. Sest ilu on see, mis jääb, kõik muu kaob. Hing kaob, vaim kaob, aga ilu ei kao, tema jääb. Sest kui keegi on ilu näinud, s. t. kui keegi on ilu nähes ilu tundnud, siis saab tema ise seeläbi ilusamaks, võtab tuntu, maitstud ilu endasse ja nõnda jääb ilu, kui kõik kaob. Eks ole see jumalik? Jääb see, mida tõeliselt pole olemaski, ja kaob see, mis olemas. Nii et kui Teie pisutki olete tundnud minu silmis ilu, siis elab see ilu teis edasi. Ma olen nii õnnelik seda mõeldes!

... Minuga on sündinud mingisugune pööre. Mitte niisugune, nagu selle venelasega, kelle meie Kristus surnust üles äratas ja kes siis oma elu võttis, vaid midagi vastupidist: ma olen hakanud hirmsasti rõgastama. See on lihtsalt kole! Kui inimesega järsku midagi niisugust sünniks, siis võiks ta küll otseteed hulluks minna, aga see tuleb ikka samm-sammult, kuni äkki leiad, et ongi käes. Seda leiad ikka äkki, niisugune imelik asi on sellega. Minuga oli just niisama. Juba ammugi hakkas see, aga mulle näis ikka veel, et pole suurt midagi, et on veel aega, kuni ühel päeval märkasin, et ongi juba tulnud, mis tulema pidi. See üllatas mind sedavõrt, et ma sellest pidin oma sümpaatiaga rääkima. Sellega kukkusin ma muidugi pisut

sisse, sest tänini olin ma ju teeselnud, nagu ei saaks ma midagi aru, ja nüüd korraga nagu ärevus ja hirm. Aga minu sümpaatia jäi üsna rahulikuks ja, kuna tema rääkis ja seletas, võitsin ka mina enesevalitsuse uuesti. Dr. R. ütles nimelt mind lohutades: „Soo, nüüd on siis käes, mis tulema pidi ja mida ma pikisilmi ootasin (ta ütles nimelt „pikisilmi“ ja see ehk oli ainuke tõsine sõna kogu selle aja jooksul, sest tema ootab vististi tõepoolest pikisilmi, et tuleks ometi kord lõpp). Organism on jõudu kogunud, kops pingutab ennast, surub mäda haavadest välja ja siis algab paranemine. See on haiguse harilik käik. Kord sünnib see ainult kiiremalt, kord aeglasemalt. See oleneb organismi vastupidavusest ja visadusest. Õieti on see temperamendi küsimus: kuumad talitavad kuumalt, s. t. ruttu ja energiliselt, külmad külmalt, tähendab, aeglaselt, nii et see on puht iseloomu küsimus. Teie kuulute minu kogemuste järele kuumavereliste hulka, sellest siis see tormine reaktsioon vaenlase rünnakule. Aga olge üsna mureta: kõik läheb nagu kord ja kohus, kõik läheb hästi. Ainult kannatust, pisut kannatust! Kuumaverelistega on mõnikord see häda, et nemad ei läbe kannatada, aga kannatus on tõsine elu algus ja suur kannatus on uue elu algus.“

Nõnda salvis ta mind magusa valega ja esimest korda elus tundsin, missugune imeline asi on vale. Ta on nii imeline, et kui teda poleks ilmas olemas, siis oleks pidanud ta välja mõtlema. Ja ma usun, et jumal ise on vale ilma loonud. Ta lõi tema ühes inimesega, sest muidu ei peaks see elule vastu. Ei suudaks! Ja teate, mis mina arvan! Isegi Kristus pidi maailmas mõnikord valetama, sest millega muuga võis ta inimest lohutada. Kunagi pole ma sellest seni aru saanud, pole seda aimanudki, aga nüüd mõistan. Te mõelge ometi, mis oleks sündinud, kui Dr. R. oleks mulle tõtt rääkinud. Kui ta oleks mulle otsa vaadanud ja öelnud: „See on lõpu hakatus. Kannatage veel pisut, siis olete surnud, üsna surnud.“ Isegi siis, kui ta selle juures oleks aknast välja vahtinud, oleks see olnud hirmus. Sest Teie

peaksite võima kordki minu toa aknast välja vaadata, siis Te mõistaksite, kui hirmus oleks inimesele midagi selletaolist öelda. Anult mõelda — et tuleb päev, tõuseb päike ja paistab kaugetele mäeharjadele, mäetippudele, igale tipule paistab ta, sest igal tipul on oma nägu, nagu astuks keegi taevast maha, õrnakesed roosad kingad jalas, ja tuleb mööda mäe ikka allapoole, aina allapoole, inimestele lähemale, et ka nemad saaksid osa sellest, kes kõnnib, õrnad roosad kingad jalas — seda kõike mõelda ja sealjuures teada: sina ei näe seda enam! Ja ma oleksin seda tingimata mõelnud, kui Dr. R. oleks mulle nõnda öelnud. Ma oleksin seda mõelnud sellepärast, et olen niipalju kordi neid mäeharju ja -tippe vaadelnud ja et näen neid isegi suletud silmadega, näen sama selgesti, nagu seisaksin ma akna all Dr. R. kõrval. Sest ajast saadik, kus ma enam sinna ei saa, teen ma sagedasti nõnda, et sulen silmad — ka öösi pimedas, kui pole und, — vaatlen nõnda mägesid ning mõtlen: pole viga, mäed on seal ja mina laman asemel. Mina laman siin peaaegu samuti, nagu need mäed seal, ainult selle vahega, et mina neid näen, nemad aga mind ei näe, sest neil pole silmi. Mõistate: mina näen neid suletud silmadega, aga neil pole suletudki silmi. Kui te teaksite, milline lohotus on öösi suletud silmil seda mõelda! Ka päeval. Jumalik!

... Täna rääkis meie Kristus minuga armastusest, täna esimest korda. Tähendab — viimne staadium. Sellele võib järgneda ainult surm. Sest kui Dr. R. hakkab meie asutises kellegagi rääkima armastusest, siis tähendab see ainult surma. Tema armastus tähendab ikka seda, niisugune on tema armastus. Nõnda on ta meil nii-öelda jumala asemel, sest ka neid, keda tema armastab, ootab surm: ta kutsub nad oma juurde, nagu elaks jumal isegi surnute riigis või oleks isegi surnud. Dr. R. võttis mu pahema käe, silitas seda ja küsis aupaklikult: „Tohin ma seda suudelda? Ei? Andestage mulle mu julgus, mu häbematus. Aga teil on nii ilusad sõrmed, peaaegu läbipaistvad.“ Hulk aega hoidis ta nõnda mu kätt ja kõneles. Aga mulle näis, nagu po-

lekski see enam minu käsi, vaid kellegi teise oma, kes lamab ühes minuga või minus, nii et kui keegi mõtleb mind puudutada, siis puudutab ta tingimata seda teist, kes on nüüd alati minuga või minus. Ja ma mõtlesin: seal see Kristuse silmadega doktorihärra nüüd istub ja räägib selle teisega armastusest, aga alles paar päeva tagasi jutustas ta minule oma igavesest igatsusest. Jah, minuga rääkis ta igatsusest. Aga see on hea, et ta minuga ei räägi armastusest, vaid selle teisega, sest nõnda võin ma rahulikult lamada ja mul pole vaja teda kuulata. Las kuulab see teine, kes on juba minuga. Muidugi, doktorihärra seda teist veel ei näe, tema näeb ainult mind. Seda teist ei võigi näha, teda võib ainult tunda. Inimese varju võib näha, seda teist mitte; tema on peenem, tema on veel õilsam kui inimese vari — sellepärast ei näe teda. Tuleb aeg, kus nad teda näevad, aga siis on minul juba käed risti rinnal.

... Juba mõnda päeva ei julge ma enam oma käsi rinnale panna, aga hiljuti alles julgesin, sest siis mul ei tulnud meelde, et käsi pole sünnis sinna panna. Sellele mõttele tuln alles täna ja nimelt nõnda: panin mõlemad käed juhuslikult rinnale ja lasksin nad seal natuke aega olla. Aga siis hakkas raske hingata ja ma mõtlesin käed rinnalt ära võtta. Parema võttingi, aga kui mõtlesin ka pahema võtta, siis tundsin äkki, et ei viitsi, ei suuda. Ja nõnda jäigi ta rinnale. Ükskõik — mõtlesin ma viimaks alistunud — pisut varem või hiljem, aga sinna ta läheb niikuinii. Seal see pahem käsi siis seisiski. Rõhus küll raskesti rinda, sest mu rind on ju üsna nõrgaks jäänud — seda peate meeles pidama. Ja teate, kui kaua see käsi seal lamas ja rinda rõhus? Kuni tuli Dr. R., see meie asutise jumal, ja ta sealt ära võttis, sest ta tahtis teda silitada, kui ta rääkis armastusest. Ja siis ütlesin ma endale: hea küll, täna tuli Dr. R. ja võttis selle käe sealt, aga mis siis, kui tema poleks tulnud? Mis oleks siis sündinud? Kui kauaks see käsi oleks sinna jäänud? Kas ma oleksin võinud ümmardaja kutsuda ja temale öelda: Olge hea, võtke see käsi rinnalt, ta on nii hirmus raske? Võin ma seda?

Tunnen, et ei või. Ennem jäägu see käsi kas või alatiseks sinna. Muidugi, nii abitus seisukorras ma veel ei ole, sest mul on ju ka parem käsi, mis kirjutab, ja sellega võin ma ometi pahema oma rinnalt tõsta. Eks või? Ainult — mis siis, kui parem ise jääb ka rinnale? Kui jäävad mõlemad käed, pahem ja parem? Jah, nõnda mõtlen ma, mõtlen ja ootan peaaegu uudishimuga, millal see sünnib. Ühest on mul kõige rohkem kahju: siis ei saa ma enam Teile kirjutada. Aga see on mu ainuke tõsine lohutus, rõõm, lahusus. Pliiatsigi võtsin tarvitusele, et oleks lihtsam ja kergem. Dr. R. tõi mulle oma täitesule, aga see oli raske, ei jaksanud. Võtsin uuesti pliiatsi. Ja teate, missuguse? Hästi peene, et aga oleks kerge.

... Eelmisel korral jäi mul kiri pooleli. Tahtsin Teile nimelt veel öelda, et kui ma Teile enam ei kirjuta, siis Te teate, mis minuga on. Tahtsin ja ei saanud enam, sest käsi langes rinnale ja sinna ta jäigi, ei liigutanud ennast enam. Hirmus imelik oli iseoma kätt vaadelda, mis lamas siinsamas minu juures, ilma et oleks ennast veel liigutanud. Ja äkki tundsin ma, et ma armastan seda kätt. Esimest korda elus tundsin ma, et armastan oma kätt, mis lamab nõnda mu rinnal. Ja teate, miks? Nende sõnade pärast, mis ta paberile kirjutanud ja mis ta veelgi kirjutab. Sest ma tundsin, et ta kirjutab veel. Puhkab pisut ja siis kirjutab, sest ta teab, et mina seda tahan. Mina tahan Teile nimelt öelda, kui hirmus tänulik ma olen Teile nende sõnade eest, mis Te mulle kevadel ütlesite, kui seisime seal pika, musta laua ääres. On Teile kunagi mõttesse tulnud, et seal seisime elus teineteisele kõige lähemal? Minul tuleb see sagedasti meelde. Ja ma olen sama sagedasti mõelnud: kahju, et ma seda tol korral ei teadnud. Ma aimasin küll, aga ma ei tahtnud seda teada, sest oleksin ma seda nõnda teadnud kui praegu, siis oleksime võinud seista teineteisele veel lähemal. Aga ütle mata tänulik olen teile sellegi eest, mis oli. Ka seda tean ma ainult nüüd selgesti, kus vean neid vilet-said ridu paberile.